

Інтернетлор Революції гідності: традиція та новаторство

Я. А. Закальська

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
*Corresponding author. E-mail: yaryna_zakalska92@ukr.net

Paper received 26.03.16; Accepted for publication 10.04.16.

Анотація. У статті здійснено спробу короткого аналізу фольклоротворчого процесу, що мав місце під час української Революції гідності. Особливу увагу приділено питанням ролі Інтернету, який поєднав традиційні фольклорні жанри та спричинив появу нових.

Ключові слова: Інтернетлор, Революція гідності, традиція, трансмісія, «фотожаба».

Вступ. Початок XXI століття ознаменований активізацією протестних рухів у багатьох країнах. Маємо на увазі Бульдозерну революцію в Югославії (2000), Революцію троянд у Грузії (2003), Помаранчеву в Україні (2004), Сніжну в Росії (2011), Жасминову в Тунісі (2011). Особливе місце серед таких подій, які призводили до серйозних суспільних змін, займає тримісячний спротив українців узимку 2013-2014 років, названий Революцією гідності. Важливо наголосити, що іменник «гідність» репрезентує закріплене за цією подією найсуттєвіше уявлення – усвідомлення українцями своєї громадської ваги, громадського обов'язку [6, с. 22].

Із огляду на значимість, складний феномен Революції гідності є предметом зацікавлень багатьох сфер гуманітаристики. Адже такий багатомільйонний мирний спротив став часом відродження духовно-генетичного коду українства, закоріненого у фольклорі. В той же час нова візія майбутнього держави спричинила консолідацію нації, актуалізувала до життя суспільно-політичні мотиви в народній творчості, призвела до виникнення широкого масиву нового фольклорного продукту. Такий фольклор конденсує смисли протесту в лаконічній формі. Він має характер антирежимного, з чітко окресленим сатирично-викривальним елементом. Будучи частиною творення нової якості суспільного життя, є конструктивним і практично миттєво реагує на всі актуальні події.

Революція гідності привернула увагу всього світу і стала явищем макрокультурного масштабу. У багатьох країнах із захопленням, подивом і співчуттям спостерігали за подіями, що відбувалися в Україні взимку 2013-2014 років. Знайшовся англійський відповідник – *maidaning* – для окреслення дії, що відбувається в поточний момент і позначення своєрідного комунікативного середовища зі спонтанним реагуванням на ситуацію, що виникає, та апеляцією до емоційних, сублімальних і сугестивних сфер.

Короткий огляд публікацій за темою. Вивчення актуального фольклору спротиву йде у двох паралельних напрямках – збиральницька робота зі створення джерельної бази й, одночасно, теоретичні дослідження. Однак, із огляду на те, що процес творення сучасного фольклорного пласту руху спротиву ще не завершений, а активно продовжується, студії над ним належать до найменш розробленої ділянки вітчизняної фольклористики. Попри те, що роботу дослідників суттєво полегшує феномен актуалізації фольклорних новотворів завдяки комунікації в інтернет-просторі, який виконує своєрідну функцію механізму їхнього

збереження, проблеми вивчення все ж існують. Вони пов'язані зі швидкою зміною джерельного матеріалу, його плінністю (спричиненою спресованістю подій у часі), небезпекою втрати (що в подальшому ускладнить наукові реконструкції) й важливістю чіткої хронологічної фіксації. Саме ці чинники дають змогу простежити цикл розвитку традиції, зокрема фольклоризації (зазвичай розтягнутої в часі), і втрату актуальності у зв'язку з калейдоскопом подій. Загалом, фольклорний продукт українських рухів спротиву XXI століття є достатньо суперечливим. Він, зокрема, передбачає дискусії щодо співвідношення класичного фольклору та сучасних форм спонтанної творчості в культурі спротиву, а також щодо визнання фольклорними таких феноменів, як: меми, "фотожаби", графіті, листівки тощо. Перед дослідниками відкривається широке поле для ґрунтовного аналізу як вербального, так і невербального складників фольклору українських Майданів. Той факт, що фольклористи є не лише свідками, а й безпосередніми учасниками фольклорної комунікації періоду 2004-2015 років в Україні суттєво полегшують такі дослідження.

Значну увагу фольклору українських революцій приділяє Н. Лисюк. Вона досліджувала і фольклорний продукт Помаранчевого майдану 2004 року [4], і новотвори Революції Гідності [2]. М. Міленіна вивчає танатологічний дискурс новотворів Революції гідності.

Перші результати дослідницької роботи з вивчення фольклорного продукту Революції гідності були представлені під час проведення науково-практичних конференцій і семінарів: «Євромайдан як культурний феномен руху протесту: джерела, методи, перспективи дослідження» (Київ, 2014), «Суспільні злами і поворотні моменти: макроподії крізь призму автобіографічної розповіді» (Львів, 2014), «Від дисидентського руху до Революції Гідності» (Львів, 2015).

Відрадно, що сучасний протестний фольклор українців перебуває у сфері зацікавлень не лише вітчизняних, а й закордонних науковців. В. Лур'є, санкт-петербурзький фольклорист, у березні 2014 року став співініціатором проведення семінару «Євромайдан як культурний феномен руху протесту: джерела, методи, перспективи дослідження», в якому взяли участь представники різних напрямів гуманітаристики. Зокрема, фольклорист Н. Лисюк виголосила цікаве повідомлення «Портрет Президента в протестному інтер'єрі: анатомія ненависті». Дослідниця проаналізувала такі візуальні прояви протесту, як: зображення на плакатах, стінах, рекламних щитах тощо. Для цих зображень характерні зооморфізація, демонізація,

вульгаризація образу Віктора Януковича, обігрування його кримінального минулого. На початку протестів домінувало прагнення просто позбавитися на той час ще діючого Президента. В подальшому градус ненависті зростав, що вилилося у візуалізації негацій стосовно цієї публічної особи.

Питання фольклору Революції гідності викликало значний інтерес і у слухачів XV Міжнародної Школи-конференції з фольклористики, соціолінгвістики та культурної антропології, що проходила в Москві у квітні-травні 2015 року, на якій В. Лур'є представив доповідь «Майдан и Куликово Поле как пространство борьбы за власть» [3, с. 94 - 96]. Дослідник порівнює особливості протестного руху в Росії та Україні. Очевидно, Революція гідності є настільки потужним феноменом, що викликає гострі дискусії в позаукраїнському середовищі науковців. Фольклорні но-вотвори цього періоду ще повинні стати предметом серйозних наукових досліджень. Вони яскраво засвідчили, що окрім реального, героїчного і трагічного Майдану, є ще інший, позапросторовий і позачасовий. Не лише віртуальний і розсіяний у мережах сучасних комунікацій. Інший – внутрішній, суб'єктивний і приватний для кожного по-своєму, якщо немає інших слів – то духовний. Він стоїть у всіх місцях світу, де живуть його носії – ті, для кого він є потребою нинішнього часу. Внутрішній Майдан не розійдеться й не перетвориться в ніщо, не зрадить довіру і не втратить гідності, бо він непідвладний часові. Він – незриме і духовне продовження всіх попередніх Майданів, на яких століттями ми й до нас стояли за те, щоби бути Людьми [7]. Відповідно, фольклор цього періоду є частиною алгоритму поєднання минулого з теперішнім, тим міцним незримим стрижнем, довкола якого гуртуються сучасні покоління Українців у боротьбі за Волю.

Мета. На основі досліджуваного матеріалу показати роль Інтернету у фольклоротворчому процесі періоду Революції гідності. Проаналізувати феномен "фольклорного тексту" Революції Гідності як вияв стихійної креативної фольклорної комунікації в умовах новочасного руху спротиву, виявити вектори традиційності та простежити трансмісійні механізми.

Матеріали та методи. Матеріалами слугували тексти, зібрані автором дослідження під час масових акцій протесту впродовж 2013-2014 років, а також матеріали, поширювані в соціальних мережах. При написанні роботи використовувалися польовий і компаративний методи дослідження.

Результати. Якщо підійти до Революції гідності в ракурсі фольклорної ситуації, то можна помітити, що важливу роль у цьому явищі відіграють цифрові технології. Крім цього, відстежується ще одна цікава особливість: фактично, кожен майданівець (як користувач всесвітньої павутини) був і суб'єктом (творцем, виконавцем, оповідачем), і реципієнтом (слухачем, глядачем, учасником) фольклорної комунікації, при цьому спрацьовували всі коди сприйняття трансмісії, як вертикальної (міжпоколінної), так і горизонтальної [1, с. 269].

Соціальні мережі вийшли на перше місце серед агентів інформаційного впливу, при цьому лідером виявилася мережа Фейсбук, з посту в якій, власне, й починався Євромайдан. Найбільш популярними віртуальними спільнотами були «Євромайдан», ««Єв-

ромайдан SOS» та «Автомайдан». Саме завдяки соціальним мережам миттєво поширювалися новини з епіцентру подій, що дозволяло мобілізувати людей у разі небезпеки. Спілкування у Всесвітній мережі допомагало знайти однодумців, які готові були в будь-який момент підставити своє дружнє плече, – так реалізовувався відомий зі звичаєвого права інститут побратимства. Таким чином, соціальні мережі стали одним із визначальних чинників формування громадянського суспільства в Україні, а також середовищем активного побутування фольклору. Соціальні мережі, Youtube, а також стрім-трансляції, які постійно вели інтернет-канали («Еспресо.TV» (espresso.tv), «Громадське ТБ» (hromadske.tv), «Спільнобачення» (spilno.tv), Ukrstream.tv, «Радіо Свобода», «Аронць live» (svoye.tv)), вносили якісні зміни в поширення та засвоєння інформації, фольклорних текстів зокрема. Стрімери, озброєні лише смартфонами чи планшетами з потужною операційною системою, портативною батареєю, 3G-модемом для постійного з'єднання з інтернетом і спеціальною програмою, яка виводить зображення безпосередньо на інтернет-платформу, забезпечували можливість «ефекту присутності» для кожного, хто через певні обставини, не міг бути безпосереднім учасником спротиву. Завдяки Інтернету кожен міг стати також і співавтором нових текстів Революції гідності. Часто мав місце той факт, коли спершу певні фольклорні реагенти, зокрема мему чи троллінгу, народжувалися саме в Інтернеті, а вже згодом знаходили своє відображення у вербальних і невербальних текстах. Як зазначає Д. Радченко, в процесі комунікації в інтернет-формах, які передбачають міжособистісне спілкування в режимі реального часу, тексти синхронно функціонують і як усні, і як письмові – виникає так звана «усно-письмова» комунікація [5]. Завдяки масовості користувачів і технічним можливостям високої швидкості передачі Інтернет став потужним опосередкованим механізмом трансмісії фольклорних текстів.

«Революційний» інтернетлор утвердив як традиційні фольклорні жанри, так і дав імпульс новим формам-репрезентантам (мему, «фотожаби», фейки, флешмоби). Особливу значущість набули візуальні форми мережевого фольклору (фото, колажі, креолізовані тексти, відео й анімація). Тобто, Інтернетлор аналізованого періоду – складний семіотичний утвір, що виконує двосторонню функцію. Він був реципієнтом традиційних текстів і активатором появи новаторських. Завдяки такому взаємозбагаченню формувалася й нова субкультура спротиву. Фактично, фольклор Революції гідності став маркером протестної ідентичності її учасників. Фольклорні тексти досліджуваного періоду виконували важливі соціальні функції: мобілізуючу, консолідуючу, терапевтичну та, часто, розважальну. Інтернетлор також адаптував учасників спротиву до змінюваного суспільно-політичного контексту і сприяв становленню національної ідентичності.

Одним із найпоширеніших жанрів у фольклорному масиві Революції гідності були «фотожаби», основними персонажами яких стали антигерої – тодішні високосадовці та їхні прихильники. Це корелює з основною метою текстів спротиву загалом – критикою влади через її висміювання або приниження.

Вірючи в перемогу Революції гідності ще напередодні новорічних свят, люди були переконані, що свято таки неодмінно настане: разом із приходом Нового Року в Україні зміниться влада, український народ житиме по-новому. А тому в Інтернеті миттєво поширилися «фотожаби», де гарант із прем'єром сидять за ґратами, з вербальним супроводом: «Свято наближається». «Фотожаби» – вдале поєднання словесного тексту й арту, в яких обидві сторони взаємопідсилюють одна одну. З безлічі варіантів наведемо лише вербальний складник. Для прикладу, «фотожаби» з Віктором Януковичем: «Я – козел, в країні - ..., I am happy very much» (римування обценної лексики з елементами варваризму), «46 мільйонів ідуть у Європу, а він нехай залишиться один» (вербальний текст цієї «фотожаби» побудований на прийомі антитези (46 мільйонів – один)), «Бидло – воно і в Африці бидло, лише в Україні воно – президент» (у цьому випадку президент ототожнюється з бидлом, тобто можемо говорити про контекстуальні синоніми), «ПРЯНИКА – на йолку» (графічне використання великої літери), Миколою Азаровим: «Я сам такиж дуже абурений», «Альо! Міліція? На Крішатікі – бімба», « – Альо! Міліція? У вагіні – бімба. – Микола Янович, це Ви? – Ні, це – анінім» (вживання в тексті «азірівки» – «мовленневої деформації»), силовими структурами, які на той час не підтримували революціонерів: «Беркут: б'є – значить, любить» (авантекстом до тексту цієї «фотожаби» виступає прислів'я «Чоловік:

б'є – значить, любить»), «Служим УРОДУ України». Зазначимо, що в частині "фотожаб" використана обценна лексика. Відомо, що лайка здавна використовувалася як засіб приниження ворога, її використання може служити аналогом примітивних ритуалів вигнання темних сил. Цікавим моментом фольклору Революції гідності є присутність у ньому зооморфних образів, як традиційних для українського фольклору (півня: «Був у селі пітухом, приїхав в місто – став Беркутом», kota: «Взнала, що внук на Антимайдані (зустрічаються варіації) – переписала хату на kota», собаки: «Янык, дай лапу»), так і нетипових, часто мультиплікаційних (панди: «Панду геть!», «Панда – не банда!», Вінні-Пуха та Паця: «Куда идем мы с Януком: большой-большой секрет: ТС ЕС», Доббі та kota Матроскіна). Як бачимо, малим формам Інтернетлору Революції гідності властиві лапідарність, афористичність вислову, образність, дотепність.

Висновки. Фольклор Революції гідності – яскравий приклад нового етапу фольклоротворення. Він підтвердив здатність фольклору миттєво реагувати на складні виклики часу. Особливу роль у креативному фольклоротворчому процесі сьогодення відіграє Інтернет. «Революційний» Інтернетлор утвердив як традиційні фольклорні жанри, так і дав імпульс новим формам-репрезентантам. Інтенсивність фольклорної реакції досліджуваного періоду була високою та безпосередньо корелювала з гостротою суспільно-політичної ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Івановська Олена Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів / К.: ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. 336 с.
2. Лисюк Наталія. Мовні війни 2014 року / Народна творчість та етнологія, К., 2015. № 1 (335), С. 23-31.
3. Лурье В. Майдан і Куликово Поле как пространство борьбы за власть / Антропология власти: фольклорные тексты, социальные практики, Материалы XV Международной Школы-конференции по фольклористике, социолінгвістике и культурной антропологи, Москва, 2015. С. 94-96.
4. Лысюк Н. А. «Майданный» фольклор: жанровый состав, функции, способы распространения / Русский язык, литература, культура в школе и вузе, 2005. № 5, С. 50-63.
5. Радченко Д. А. Антропологический форум № 14 «Научное знание в условиях интернета» / Режим доступу: http://anthropologie.kunstkamera.ru/06/2011_14/
6. Степаненко Микола Українська мова і суспільно-політичні трансформації сьогодення / Українська мова, 2015. № 2, С. 3 – 23.
7. Фільц Олександр Аполігія Майдану / Режим доступу: http://afiltz.blogspot.com/2015/02/blog-post_10.html

REFERENCES

1. Ivanovska, Olena Ukrayinskyy folklor: semantika i prahmatyka tradytsijnykh smysliv / K.: «Expres-Polihraph», 2012. 336 p.
2. Lysiuk, Natalia Language Wars in 2014 / Folk art and ethnology, K., 2015. № 1 (335), P. 23-31.
3. Lurje, V. Majdan i Kulykovo Pole kak prostranstvo borby za vlast / Antropolohiya vlasti: folklornye teksty, sotsyalnye praktiki, Materialy XV Mezhdunarodnoj Shkoly-konferentsiyi po folkloristike, sotsiolingvistike i kulturnoj antropolohiyi, Moskva, 2015. P. 94-96.
4. Lysiuk, N. A. «Majdannyy» folklor: zhanrovyy sostav, funktsii, sposoby rasprostraneniya / Russkiy yazyk, literatura, kultura v shkole i vuze, 2005. № 5, P. 50-63.
5. Radchenko, D. A. Antropolohicheskiy forum № 14 «Nauchnoye znaniye v usloviyakh interneta» / Rezhym dostupu: http://anthropologie.kunstkamera.ru/06/2011_14/
6. Stepanenko, Mykola The Ukrainian language and social political transformation of nowadays / Ukrayinska mova, 2015. № 2, P. 3 – 23.
7. Filts, Oleksandr Apolohiya Majdanu / Rezhym dostupu: http://afiltz.blogspot.com/2015/02/blog-post_10.html

Internetlore of the Revolution of dignity: tradition and innovation Zakalska Y.

Abstract. Analyzed here is the folklore process of the Revolution of dignity. Particular attention is paid to the role of the Internet, which connected traditional folklore genres and caused the appearance of new folklore forms.

Keywords: Internetlore, Revolution of dignity, tradition, transmission, «photozhaba».

Интернетлор Революции достоинства: традиция и новаторство Я. А. Закальская

Аннотация. В статье предпринята попытка краткого анализа фольклоротворческого процесса, имеющего место во время украинской Революции достоинства. Особое внимание уделено вопросам роли Интернета, который объединил традиционные фольклорные жанры и вызвал появление новых.

Ключевые слова: Интернетлор, Революция достоинства, традиция, трансмиссия, «фотожаба».